

MUSIKLIV I BALANS

10-11 MAJ 2012

**En konferens om musik,
genus och jämställdhet**

Föreläsningar, paneldebatter, musikinslag!

Musik- och Teatermuseet, Sibyllegatan 2 i Stockholm.

info och anmälan:

www.statensmusikverk.se/jamstalldhetsprojektet

Innehåll

Förord	3
Inledning	4
Välkommen	6
<i>Invigningstal</i>	6
Bakgrund	8
<i>Var befinner vi oss idag? Från jämställdhetspolitik till diskrimineringslag</i>	8
Den borttappade repertoaren	10
<i>Men min kamp då?</i>	10
<i>Kvinnors inbrytning i det offentliga musikalivet</i>	11
»The brotherhood« of pop, rock and jazz – och spår av förändring	13
<i>Man måste ju börja nånstans! Om feministiska musikföreningar och glappet mellan dröm och verklighet</i>	13
<i>Nörden, kroppen, tekniken – att förstå rekryteringsarbetets fallgropar mot bakgrund av föreställningar om maskulinitet, sexualitet, teknik och passion</i>	14
<i>Att ta plats – om ljud, kroppar, kaxighet och egna rum</i>	15
Med fokus på pedagogerna – Om skola, instrumentval, genrer och likabehandling	18
<i>När musiken står på spel – en genusanalys av estetelevers musikaliska handlingsutrymme</i>	18
<i>Genuskonstruktioner när rockbandsmodellen utgör normen</i>	19
<i>Normkritisk pedagogik och misstagens möjligheter</i>	21
<i>Så här gjorde vi! »Musik och genus«</i>	22
<i>»Vem får höras?» – om en teaterföreställning</i>	24
Organisation och ledarskap – Jämställdhet som mål, vad är vinsterna?	26
<i>Praktisk jämställdhetsintegrering med fokus på både kvantitet och kvalitet</i>	26
<i>Musikk og kjønn – en utblick fra Norge</i>	29
Medverkande talare	31
Musikliv i balans – program	34

Förord

Konferensen *Musikliv i balans* gick av stapeln på Musik- och teatermuseet i Stockholm 10–11 maj 2012. Den var en fortsättning och avslutning på samtalsserien med samma namn, som gjort sju nedslag i Sverige på olika musikaliska arenor. *Musikliv i balans* ingick i Statens musikverks jämställdhetsuppdrag som löper mellan 2011 och 2014.

Medverkande och konferensdeltagare kom från hela landet, från olika branscher och genrer inom musikområdet. Detta bidrog till ett späckat program med många olika perspektiv inom jämställdhet och genus. I denna skrift följer en sammanfattning av programmets innehåll.

Musikliv i balans blev ett tillfälle för viktiga och inspirationsfyllda möten mellan olika aktörer på musikfältet. Syftet med konferensen var att stimulera till fortsatta samtal och förändringsarbeten på lokal, regional och nationell nivå. Något vi har förstått är på väg att bli verklighet.

Stina Westerberg, generaldirektör
STATENS MUSIKVERK, Stockholm

Inledning

Det är detta det handlar om! Det blir tydligt när vi hör de två musikerna och ser dem på scenen. Tonerna och uttrycket griper tag. Musikens vidunderliga kraft när den slår till och inget annat är bättre än det som hörs här och nu.

Med uruppförandet av ett beställningsverk för röst, fiol och saxofon avslutas konferensen. Stycket består av sviten *Balansfanfar* och *Ra weg* (älvdalsmål med betydelsen »genast, omedelbart«). Att det råkar vara två kvinnor som framför musiken spelar ingen roll. Inte alls vad gäller musiken. Samtidigt, på andra plan, spelar det i allra högsta grad roll.

Detta är vad konferensen *Musikliv i balans* haft i fokus – lika möjligheter till plats på scen och det musikaliska uttrycket oberoende av könstillhörighet. En grannliga uppgift där många delar av musiklivet är inblandade och där olika branscher har varierande ingångar som både påverkar och inverkar på jämställdhetsområdet. Ytterst handlar det om kvinnors och mäns rättigheter och möjligheter och tillgång till konsten. Det gäller utövarna men likaså mottagarna i publiken.

Statens musikverk har ett särskilt [regeringsuppdrag](#) mellan 2011 och 2014. I samverkan med Statens kulturråd, Konstnärsnämnden samt andra aktörer ska myndigheten stödja och stimulera strategiskt och långsiktigt arbete för ett mer jämställt musikliv. I uppdraget sägs bland annat att »det långsiktiga målet för jämställdhetsuppdraget är att bidra till att män och kvinnor blir mer jämställt representerade i musiklivet inom de musikgenrer där behovet är som störst«.

Den ojämsställda representationen på musikscenerna debatterades redan tidigare under hösten 2011 och våren 2012 i Statens musikverks nationella samtalsserie [Musikliv i balans – sanning och konsekvens](#). I centrum stod frågor om representation, ojämsställda förhållanden och *varför* det ser ut som det gör i dagens musikliv.

Detta fick bli fokus även under konferensen och ett flertal forskare, de flesta med musikanknytning, delgav sina förklaringsmodeller och genusanalyser samt exempel på konkreta förändringsarbeten.

Programpunkterna i konferensen täckte upp följande infallsvinklar:

- *Analys* – av musikbranschen ur ett genus- och könsperspektiv
- *Uppdragen* – skrivningar och lagtexter gällande jämställdhet
- *Resultat* – exempel på projekt- och förändringsarbeten
- *Aktivism* – det personliga och politiska engagemanget.

En sammanfattning av konferensen ger långt ifrån rättvisa åt det digra innehållet. Förhoppningen är därför att denna skrift lockar till fördjupning och lusten att läsa mer. Föreläsarnas avhandlingar, böcker eller rapporter hittas via länkhänvisningarna. Det går dessutom att se konferensens första dag via [UR-play](#). Sändningen ligger ute ända till och med 2017.

Jämställdhet och genus är inte en intressefråga. Det är framför allt en kunskapsfråga. En övertygelse som har stärkts i och med konferensen *Musikliv i balans*.

Konferensprogrammet utarbetades av Karin Kjellberg, utbildare och handledare i genus- och jämställdhetsfrågor, i nära samarbete med Statens musikverks projektledare Lina Nyberg och jämställdhetskoordinator Ulrika Gunnarsson.

Denna skrift är sammanställd av Karin Kjellberg i samarbete med Ulrika Gunnarsson.

Välkommen

Konferensen och ämnesområdet till ära, specialkomponerades en välkomstfanfar och avslutningsmusik av musikerna *Lena Willemark* och *Elin Larsson*, som också framförde verken tillsammans. Utöver dem var en rad musiker från skilda genrer engagerade: Sousou och Maher Cissoko, Monica Dominique och Palle Danielsson, Rebecka Thörnqvist och Johan Lindström samt DUO EN.D.E. Vad vore väl en konferens om Musikliv i balans utan inslag av konsten?

Invigningstal

Konsten har en stor påverkanskraft. Förändringsarbeten som främjar jämställdhet är därför särskilt viktiga inom kulturområdet. Det menade invigningstalare *Claes Borgström*. I egenskap av före detta JämO var han delaktig i ett tidigare regeringsuppdrag inom området med den tillhörande rapporten *På väg mot jämställd scenkonst* (2009). Uppdraget var en direkt följd av Delegationen för jämställd scenkonst och utredningen *Plats på scen* 2004–2006. Den senare visade att musikområdet låg sämst till när det kom till jämställdhet jämfört andra konstområden. Under konferensens två dagar hänvisades flera gånger till innehållet i *Plats på scen*.

Claes Borgström anser att ett förändringsarbete inom jämställdhetsområdet bör beskrivas i termer av »i riktning mot jämställdhet«. Jämfört med uttrycket »ökad jämställdhet«. Det går inte att ha mer av något som redan väger jämnt. Antingen är det jämnt eller inte. Och det är inte jämnt!

Vad är då jämställdhet? Claes Borgström refererade till regeringens antagna jämställdhetsmål som säger att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Det handlar således om makt. Alla människor har inte makt men kvinnor och män ska ha *samma* makt. Det vill säga makt att utforma samhället på lokal, regional eller nationell nivå, där människor kan utveckla sin egen individuella kapacitet, bortom begränsningar orsakade av könstillhörighet eller andra identiteter.

Jämställdhetsarbete förutsätter kunskap, analys och vilja till förändring – att »ta det innanför huden«, som Claes Borgström uttryckte det. Det kan innebära komplicerade processer för såväl enskilda individer som för konstlivet i stort. Svårt kanske, men nödvändigt. Jämställdhet sägs ofta vara ett mål. Claes Borgström menar att det snarare kan ses som ett medel. Jämställdhet går till och med att betrakta som en befrielseörelse för kvinnor och män, för flickor och pojkar och den övergripande samhällsutvecklingen.

Det är inte kvinnorna som ska ändra på sig men inte heller männen som ska fortsätta hålla i taktpinnen! Såväl jämställdhetspolitisk som konstnärlig styrning behövs. Claes Borgström avslutade med en uppmaning: bestäm er, läs, uppräta planer och agera!

Programinnehållet bestod av fyra övergripande teman med tillhörande seminarier och panelsamtal. Dels lyftes två genreområden upp; populärmusikområdet och konstmusikområdet, dels områdena skola och utbildning samt organisation och ledarskap. Konferensens första dag bjöd på ett smakprov genom ett antal föreläsningar inom samtliga teman. I denna sammanfattning är de integrerade under respektive rubrik för tydlighetens skull:

- Den borttappade repertoaren
- »The brotherhood« of pop, rock and jazz – och spår av förändring
- Med fokus på pedagogerna – om skola, instrumentval, genrer och likabehandling.
- Organisation och ledarskap – jämställdhet som mål, vad är vinsterna?

Ett antal panelsamtal med representanter från olika delar av musiklivet och musikbranschen ingick också i programmet men redovisas inte här. För programmet i sin helhet samt presentation av de medverkande se sida XXX.

Bakgrund

Var befinner vi oss idag? Från jämställdhetspolitik till diskrimineringslag

Eva Nikell, handläggare på Diskrimineringsombudsmannen, inledde genom att ta med konferensdeltagarna till år 2004 och konferensen *Vems röst? Vilken musik? – om kön, makt och skapandeprocesser i musikaliv och musikutbildning*. Platsen då som nu var Musik- och teatermuseet. I den avslutande debatten den gången uppmärksammade en representant från Kulturdepartementet inför sittande publik att »musik också är en del av scenkonsten«. Troligen var det detta uttalande som ledde till att musikområdet också blev en del av utredningen *Plats på scen*, vilket inte var tänkt från början.

Förslagen som lämnades av Delegationen för jämställd scenkonst blev summerat i uttrycket »Följ eller förklara«. Konkreta jämställdhetsmål skulle sättas upp och sedan följas. Uppnåddes inte målen skulle orsaken till det kunna förklaras och nya mål sättas. I *Plats på scen* (2006) angavs följande övergripande mål:

- Män och kvinnor ska ha samma rätt och möjlighet till deltagande i och inflytande över scenkonsten.
- Kvinnor och män som är verksamma inom scenkonsten ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete, som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- Kvinnor och män som är verksamma inom scenkonsten ska ha samma möjlighet till kroppslig integritet.

Kulturrådet fick i uppdrag att fördjupa analysen av sin egen verksamhet på scenkonstområdet under 2007–2009. Detta gjordes i samråd med JämO och Konstnärsnämnden och tillsammans bidrog de till att belysa »de yrkesmässiga villkoren för kvinnor och män inom olika konstformer«. Här ryms bland annat bidragsgivning och stipendier. I den avslutande rapporten *På väg mot jämställd scenkonst* (2009)

sågs bland annat att medvetenheten om jämställdhetsfrågorna har ökat betydligt inom hela scenkonstområdet men också att ojämställdheten, exempelvis inom musikområdet, fortfarande har aktualitet.

Det personliga engagemanget, de många nätverken och att scenkonsten organiserar sig kring jämställdhet är tecken på att frågan i dag är framträdande, menade Eva Nikell. Enligt henne talade även publiken på *Musikliv i balans* sitt tydliga språk. Deltagarna representerade inte bara olika delar av musiklivet, utan även myndigheter och politiska organ. Konferensen 2004 var sprungen ur privata initiativ, 2012 stod Statens musikverk som initiativtagare.

Den juridiska styrningen på området täcktes tidigare upp av jämställdhetslagen men från och med 2009 gäller en samlad diskrimineringslagstiftning. Syftet är att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Lagen gäller i arbetslivet, utbildningsväsendet samt för varor, tjänster och bostäder. Konkret för musiklivet täcker lagen upp och handlar om de som är anställda, om studenter eller egna företagare samt publik.

Så var finns förändringskraften? Eva Nikell citerade Eleanor Roosevelt från 1953, ordförande i FN:s kommitté för mänskliga rättigheter: »Det är i vardagen, lokalt, nära hemmet, i skolan eller på arbetsplatsen ... som människor söker rättvisa, lika möjligheter och lika värdighet utan diskriminering. Om inte dessa rättigheter har en betydelse där, har de ingen större mening någon annanstans heller.«

Den borttappade repertoaren

Kvinnor som komponister inom klassisk och nutida konstmusik samt opera har historiskt sett varit färre. Och de som har funnits har ofta osynliggjorts. Inom genrerna rock-, pop- och jazzmusik har det funnits liknande tendenser, manliga aktörer har dominerat musiklivet som både musiker och låtskrivare. Varför glöms kvinnliga musiker bort? Behöver musikhistorien skrivas om?

Men min kamp då?

Marie Selander talade under rubriken *Men min kamp då?* och bidrog med en personlig betraktelse över 50 år som artist och musiker i en mansdominerad bransch. Som aktivist och debattör hade hon också lagom till konferensen släppt boken *[Inte riktigt lika viktigt? – Om kvinnliga musiker och glömd musik](#)*. Bakgrunden till boken var en radioserie några år tidigare under rubriken *Glastaket*.

Marie Selander var 15 år när hon tillsammans med några tjejkompisar startade bandet Nursery Rhymes och hon blev tidigt varse genusperspektivet. Det är problematiskt, menar hon, att bli betraktad som »kvinnlig musiker« med alla förväntningar, normer och begränsningar som följer av det. Det har kommit att prägla hela hennes liv som musiker, trots en lång karriär med många olika musikaliska tillhörigheter har hon betraktats som just en »kvinnlig musiker« i första hand.

I arbetet med radioserien och boken blev hennes personliga erfarenhet bekräftad i mötet med andra kvinnor, samtidigt fick hon också helt ny kunskap. Genom bland annat intervjuer och granskning av medier lades ett pussel som väckte stor förvåning. Så många kvinnor! Inom jazzmusiken, pop- och rockscenen men även andra genrer stötte hon på kvinnor och artister hon aldrig tidigare hade hört talas om.

Vi lever i en myt, menade Marie Selander. Hur kommer det sig att alla dessa kvinnor har blivit osynliggjorda? Vem har skrivit historien? Hennes eget svar är att det i mångt och mycket är manliga musikjournalister, som inte sällan dessutom har agerat som »marknadens aktörer« till skivbolag och deras urval av artister, sam-

lingskivor, cd-antologier och digitaliseringen på nätet. Men var finns brudarna? De finns men blir och har blivit »utsuddade«, sa Marie Selander.

Förändringar har skett inom musiklivet sett över tid, men Marie Selander är inte nöjd, det går för långsamt. Hennes förhoppning inför konferensdagarna är att få svar på frågorna om de sega strukturerna och den fortsatta ojämställdheten inom musikbranschen. Vilka strategier och lösningar behövs för att en snabbare utveckling? Vad kan vi göra mer och annorlunda?

Kvinnors inbrytning i det offentliga musiklivet

Från rock- och pop till västerländsk konstmusik. *Christina Tobeck* från Sveriges Radio föreläste dag två under rubriken *Kvinnors inbrytning i det offentliga musiklivet*. Hennes uppmärksammade radioserie [*Tonsättarinnor i ett manligt musikliv*](#) hade just avslutats vid tidpunkten för konferensen.

Christina Tobeck refererade inledningsvis till konferensens första dag med föreläsningar om pop-, rock- och jazzgenrerna samt normerna inom skolans musikundervisning.« Jag blir mörkrädd«, sa hon, »över att se likheter mellan dagens musikbransch och 1800-talets borgerlighet och dåtidens konstmusikområde. Där patriarkala strukturer, manligt nätverkande och värderingar som följer kvinnor och kvinnlighet utestänger och förminskar. Då som nu. Likheter men också skillnader.«

Med målande beskrivningar och många exempel visade hon hur muskarvet är en slags resonansbotten för dagens musikliv – även politiskt. Mycket har hänt vad gäller jämställdheten men inte utan kamp. I en tid då kvinnor inte hade rösträtt, inte var politiskt valbara och stod under mäns förmyndarskap fanns begräsningar inom en rad områden i samhället i stort och parallellt inom musiklivet.

Kvinnans plats inom borgerligheten var i hemmet. Sång och piano ansågs passande för kvinnor om de skulle ägna sig åt musik och det var i den privata sfären en eventuell musikalisk begåvning kunde utvecklas. Kanske kunde vissa framgångar nås för kvinnan även i det offentliga rummet. Det var i så fall helt avgörande att ha en manlig närstående, far eller äkta make, som stöttade den enskilda kvinnans musicerande eller komponerande. En lycka som inte var förbehållet många. I takt med att musikutbildningarna så smått öppnade upp dörrarna även för kvinnor ökade också möjligheterna till musicerande utanför hemmets väggar.

Kvinnors inträde i det offentliga livet skedde på alla nivåer i samhället. Musikområdet var ingen isolerad ö, förändringens vindar blåste även där. Men att få »plats på scen« var det knappast tal om, då snarare att ta sig plats. Det handlade inte bara om att få visa upp sin musikalitet i offentligheten utan också om att bredda instrumentval, det musikaliska uttrycket och de musikaliska sammanhangen. Men det var inte utan hot, hån och stark kritik från omgivande samhälle som detta skedde. Inte minst av männen inom musiklivet.

Konkurrens om utrymmet, på scenen och i musiklivet, det är vad det handlar om, sa Christina Tobeck. Då som nu fanns nätverk som drev jämställdhetsfrågorna framåt och inom konstområdet var det främst de kvinnliga författarna som väckte opinion genom skrifter och i medier. De kvinnliga tonsättarna var dock ingalunda omedvetna. Ett sätt för dåtidens kvinnor att bidra till kampen och aktivismen var att genom envishet och stort mod ägna sig åt eget musicerande och komponerande. Genom det blev de pionjärer och förebilder.

Vår uppgift i dag är att leta upp och synliggöra musikverken, menar Christina Tobeck. Mycket av det som föregångarna bidrog med inte är noterat eller utgivet, däremot finns skisser och underlagen för notering. Historieskrivning är ett ständigt pågående arbete. Därför behöver musikhistorien skrivas om så att den blir mer sanningsenlig och med verkligheten överensstämmande. Vi behöver fortsätta letandet efter den borttappade repertoaren, avslutade Christina Tobeck.

»The brotherhood« of pop, rock and jazz – och spår av förändring

Pop- och rockscenen tillsammans med jazzen är traditionellt mansdominerade områden. I syfte att förändra har en rad projekt och verksamheter fokuserat på tjejer och kvinnor under årens lopp. Benämningar som »tjejband« eller »tjejlinjer« faller knappast i god jord i dag. Lika impopulärt är språkliga uppmaningar till kvinnor och tjejer, att »ta för sig mer« och på olika sätt förändra sitt beteende eller sig själva. Men företeelserna finns i praktiken.

Ett annat sätt att angripa och kritiskt granska frågan om mansdominansen kan vara att vända blicken bort från de underrepresenterade kvinnorna och i stället se på männen. Eller snarare på bilden av män och manlighet. Tre föreläsare belyste nämnda områden utifrån varsitt perspektiv; feministisk aktivism, språket samt maskulinitet.

Man måste ju börja nånstans! Om feministiska musikföreningar och glappet mellan dröm och verklighet

Marika Nordström från Umeå Universitet har i sin forskning tittat på deltagande tjejers upplevelse av, vad hon kallar, separatistisk verksamhet. I seminariet *Man måste ju börja nånstans! Om feministiska musikföreningar och glappet mellan dröm och verklighet* redogjorde hon för resultatet. Seminariet utgick från hennes avhandling *Rocken spelar roll*.

Vad var drivkrafterna hos tjejerna att starta föreningarna? Det handlade bland annat om erfarenheter av utanförskap, att inte ha de rätta nätverken inom musiklivet. Det rörde sexism men också kvinnors underrepresentation i mediala sammanhang, om musikhistorien och grundskolans musikundervisning. Annat som kommer fram i studien är hur svårt det är att få tag på spelningar, om scenskräck, hur kul det är samt om tragglandet och drivkraften att orka fortsätta.

Drivkrafterna sammantaget för dessa tjejer var, enligt Marika Nordström, engagemang, gemenskap, en positiv syn på musicerandet och en frigörande verkan för

dem som deltog. Det var också en fråga om identitet, vem de ville vara och vilka de ville tillhöra, men också vilka det gick att identifiera sig med. Omgivande strukturer av manligt nätverkande inom genren och de identifikationsobjekt som fanns där var inte alltid tillgängliga, så de separatistiska sammanhangen var nödvändiga men samtidigt i längden oönskade för medlemmarna.

För att beskriva tjejernas inställning till sig själva och till sin verksamhet använder Marika Nordström uttrycket »strategisk essentialism«. Hon menar att tjejernas fokus på sig själva och på könshomogena bandkonstellationer enbart betraktades som en temporär lösning. Det accepterades av de inblandade i politiskt syfte till förmån för en förändring vad gäller könsbalansen.

Det fanns alltså en politisk aspekt i och genom musikföreningarnas verksamhet. Tjejerna önskade genom sitt konkreta handlade förändra föreställningarna om pop, rock och genus. Det handlade också om passion för musik och lusten att få musicera tillsammans, vilket Marika Nordström betonade flera gånger. Det var njutningen och glädjen samt önskan att få ut sin musik som var det primära för tjejerna i de feministiska musikföreningarna.

Nörden, kroppen, tekniken – att förstå rekryteringsarbetets fallgropar mot bakgrund av föreställningar om maskulinitet, sexualitet, teknik och passion
Andreas Ottemo från Göteborgs universitet talade under rubriken *Nörden, kroppen, tekniken – att förstå rekryteringsarbetets fallgropar mot bakgrund av föreställningar om maskulinitet, sexualitet, teknik och passion* och refererade till sin utredning *[Den ytliga kroppen och det djupa intresset – teknik, manlighet och heterosexualitet bland datastudenter på Chalmers](#)* gjord på Chalmers Tekniska högskola 2008. Syftet med studien var att undersöka genusmönstren i skolans rekryteringsarbete. Den visar på tre saker; dels att standardfrågan har varit »Kvinnor, varför så få?«, att standardsvaret i summering lydit »Kvinnor hyser felaktiga uppfattningar om teknik och teknikutbildning«, samt att standardstrategin för att åtgärda problemen varit »Låt oss förändra detta. Låt oss visa kvinnor att de har fel«.

Föreställningen och problemet är enligt Andreas Ottemo att kvinnorna själva bedöms som orsaken till sin egen underrepresentation på skolan. Kvinnorna ska därför förändras och förstå hur det »egentligen« ligger till. Parallellt blir problemet

att genusfrågan kopplas till att gälla enbart kvinnor. Frågan om varför vissa män inte söker sig tekniska utbildningar betraktas däremot inte som ett genusproblem, inte heller det faktum att antalet män som söker sig till tekniska utbildningar faktiskt har blivit färre med åren.

Det vore bättre om teknikutbildningarna i stället skulle ägna sig åt självkritik, exempelvis genom att utforska de identiteter och kulturella uttryck som präglar utbildningarna. Vad innebär det att bli tekniker? Vad är det som upprättar bilden av att manlighet och teknik hör ihop? Andreas Ottemo fokuserade själv på »tekniknörden« i sin föreläsning – bilden av en person med ett brinnande teknikintresse, där smarthet, IQ och hjärnan står högt i kurs framför kropp och själ. En bild av teknik och maskulinitet.

Vad kan då göras för att öka antalet kvinnor inom detta mansdominerade område? Ja, varken genom att raljera med bilden av »nörden« eller genom att ändra på kvinnorna, slog Andreas Ottemo fast. I stället borde utgångspunkten vara det han kallar för en disciplinfråga – att fokusera på tekniken och innehållet i de tekniska utbildningarna. Hur ser ämnesinnehållet ut och vilken »kanon« råder? Hur kan utbildningsmiljöerna pluraliseras och erbjuda plats för fler positioner för teknikintresserade och andra? Och inte minst, hur koppla samman rekryteringsarbete med eget förändringsarbete? Det är förlamande att tro att allt är i sin ordning och ensidigt rikta fokus utåt med ansatsen att andra måste förstå, avslutar Andreas Ottemo.

Att ta plats – om ljud, kroppar, kaxighet och egna rum

Cecilia Björck från Högskolan i Borås utgick från språket i sin föreläsning *Att ta plats – om ljud, kroppar, kaxighet och egna rum*. Bakgrunden var hennes egen studie av uttrycket »att ta plats« med tillhörande avhandling [*Claiming Space: Discourses on Gender, Popular Music and Social Change*](#).

Cecilia Björck jämförde inledningsvis med engelskans *space* och *place*. På svenska inrymmer uttrycket »ta plats« båda betydelseerna, det vill säga utrymme och position. Andra spatiala (rumsliga) begrepp som kan knytas till uttrycket är rum, område, territorium och dörr. Begreppet »att ta plats« kan således ha olika betydelser enligt studien.

Att ta plats med ljud, exempelvis att våga möta starka ljud och trotsa förvänt-

ningar på »feminina ljud«, eller att bredda variationerna av röstuttrycket och göra sin stämma hörd i konkurrens med andra ljud, kan vara en betydelse.

En annan kan vara att ta plats med kroppen, något som kan kräva »omskolning av en disciplinerad kropp«. Både storlek och öppenhet exempelvis är problematiska för en kropp som ska »göra femininitet« enligt rådande normer. Att ta plats med kroppen kan också vara att ta plats via ett instrument. Cecilia Björck pekade även på problematiken med »blicken« och den objektifierade kvinnokroppen. Det finns behov av andra bilder, menade hon.

Att ta plats kan för det tredje handla om att ta plats i ett territorium, vilket kan symbolisera såväl genre som ett konkret musikaliskt sammanhang.

Inom populärmusikfältet får en tjej eller kvinna ofta representera ett »exotiskt undantag«, inte minst om hon intar en position (alt: spelar ett instrument) som vanligtvis innehas (spelas) av män. Detta kan skapa en känsla av främlingskap och leda till en slags blockering. Samtidigt finns det en förväntan på att kvinnor ska hävda sitt kunnande utan att tveka. Det finns här en dubbelfälla menar Cecilia Björck; förväntningarna på kvinnans osynlighet å ena sidan som försvårar plats-tagandet, och å andra sidan när kvinnan väl tar plats riskerar hon att ses som en besvärlig »bitch«. Det kan i sin tur leda till känslor av både ansvar och skuld för den enskilda kvinnan.

Sista aspekten handlar om att ta plats i ett eget rum. Dels det kollektiva egna rummet – kvinnligt enkönade miljöer som kan bidra till frihet från de förväntningar som är kopplade till att vara »den andra«. Dels det individuellt egna rummet som kan bidra till fokus, integritet och skapande och som erbjuder en frizon från känslan av att behöva synas, höras och att vara till hands.

Cecilia Björck pekade avslutningsvis på två balansgångar som hör samman med förväntan och uppmaningen att tjejer och kvinnor ska ta mer plats. Den ena hör samman med »empowerment« och förväntan på uppvisandet av ett starkt subjekt. För den enskilda kvinnan ska det balanseras mot bilden av en objektifierad kvinnokropp med tillhörande förväntningar på disciplin och kontroll. Den andra balansgången hör samman med att å ena sidan ta plats »utåt« och å andra sidan ta plats »inåt«, med att uppvisa ett musikaliskt kunnande och »bevisa« platstagandet i såväl offentligheten som att utveckla det avskilt och i det privata rummet.

Utgångspunkten i Cecilia Björcks forskning är synen på språket som konstruerande. På samma sätt som vi kan »göra« genus genom handlingar gör vi genus genom språket. Hur vi talar och vad vi säger öppnar upp för en viss förståelse av människor och företeelser samtidigt som det stänger till för andra. Språket varken avbildar eller reflekterar verkligheten, språket bidrar i stället till att skapa den.

Med fokus på pedagogerna

Om skola, instrumentval, genrer och likabehandling

Skola och utbildning har enligt läroplanen i uppdrag att bryta traditionella köns-
mönster. Enligt diskrimineringslagen ska skolan även främja likabehandling och
en trygg skolmiljö. Pedagogerna har därför ett ansvar att integrera jämställdhet och
genusperspektiv i metod och pedagogik.

Fem olika föreläsningar knöt an till området skola och utbildning. Hur görs
genus på estetiska programmet? Hur ser grundskolans musikundervisning ut? Vad
är innebörden av normkritisk pedagogik? Därefter gavs ett par exempel på konkret
förändringsarbete inom högskolan.

När musiken står på spel – en genusanalys av estetelevers musikaliska handlingsutrymme

Carina Borgström-Källén från Högskolan för Scen och Musik i Göteborg inledde
med föreläsningen *[När musiken står på spel – en genusanalys av estetelevers musika-
liska handlingsutrymme](#)*. Från sin pågående studie gjord på estetiska programmets
musikinriktning, specifikt ensembleundervisningen, lyfte Carina Borgström
Källén särskilt upp pop- och rockgenren. Sett ur ett genusperspektiv är det den
mest problematiska genren, enligt henne. I pop och rock konstruerar elever, men
också lärare, ett lärande där idealet är att så nära som möjligt reproducera ett
populärkulturellt original. Normativa mönster för femininitet och maskulinitet
blir därför särskilt tydliga.

Carina Borgström Källén tog den normativa kroppen som exempel. För vem är
det möjligt att spela med ett yvigt kroppsspråk? Vem kan sjunga eller spela mer vekt
och trevande? På ett plan är det både möjligt och tänkbart, men det kan kosta, inte
minst för unga människor, att utmana föreställningar kopplat till kropp och genus.

Ett övergripande resultat i Carina Borgström-Källéns forskning är att de nor-
mativa genusmönstren bidrar till starka begränsningar både för det musikaliska
uttrycket och för handlingsutrymmet. Detta hör samman med det som hon kallar

»skillnadernas arena«, där en heterosexuell förståelse är högst närvarande. Såväl tjejer som killar tenderar att gestalta och »göra kön« inom ramen för heteronormativa mönster. Normerna blir befästa genom språkliga markörer samt förväntningar på beteenden och personliga egenskaper. Hit hör också normer kring homosocialitet, där killar och män som grupp ges högre status och större handlingsutrymme. Både lärare och elever bidrar genom aktiva och vardagliga handlingar till upprätthållandet av dessa normer.

Så hur kan detta motverkas? Carina Borgström-Källén pekade på den musikaliska reproduceringen inom genren; bryt den och våga experimentera, var hennes uppmaning. Hon problematiserade också det faktum att ensembleundervisning gärna har fokus på uppspel inför publik. Det leder ofta till att de flesta elever kör »safe« och gör det de redan kan. Vidare gäller det att ifrågasätta normer för musikalisk kvalitet; vem har mandat att värdera? Hon framhöll även att autenticitetsbegreppet, med andra ord det personliga uttrycket, som är en stark norm inom genren och i högsta grad knuten till normer av maskulinitet, bör lyftas och problematiseras.

Sist men inte minst lyfte Carina Borgström-Källén frågan om lärarnas identitet. Är den en läraridentitet eller en musikeridentitet? Om det senare gäller finns risken att genusnormerna inom pop-rockgenren reproduceras. Med en läraridentitet blir det lättare att ha fokus »towards learning how to play«, vilket Carina Borgström-Källén förordar.

Hon avslutade med att resonera kring ett vanligt påpekande som ofta kommer upp när förändringsarbete inom skola och utbildning diskuteras: »Det måste börja på dagis ...« Själv menar Carina Borgström-Källén att »vi måste börja hela tiden« och pekade på allas ansvar för läroplans- och likabehandlingsmålen oavsett utbildningsnivå.

Genuskonstruktioner när rockbandsmodellen utgör normen

Åsa Bergman från Göteborgs universitet tog med publiken till den obligatoriska musikundervisningen på högstadiet. Hennes föreläsning *Genuskonstruktioner när rockbandsmodellen utgör normen* är sprungen ur avhandlingen *Växa upp med musik – Ungdomars musikanvändande i skolan och på fritiden*. Åsa Bergman berättade inledningsvis att hennes forskning med fokus på identitetsskapande och

musikaliskt lärande från början inte alls skulle handla om genus, vilket var ett starkt medvetet val. Men på grund av forskningsresultaten kom hon inte undan ämnet.

Även Åsa Bergman lyfte upp handlingen och aktiviteten i samband med »görandet av kön«. Hon menar att skapandet av genus är starkt situationsbundet. Grundskolans musikämne är exempelvis ett maskulint könsmärkt ämne så som det har utvecklats. Skolans musiklektioner består till stora delar av praktiskt musicerande och »liknar ett band« till form och innehåll. Det är en »rockbandsnorm« som generellt gäller på landets skolor, enligt Åsa Bergmans forskningsresultat.

Slutsatsen är att när rockbandsmusicerande står som modell för undervisningen tenderar musik att bli ett maskulint könsmärkt skolämne. Något som får konsekvenser för tjejers och killars möjligheter till musikaliskt lärande. De positiva eller negativa konsekvenserna för den enskilda eleven hör också samman med vad eleverna spelar på sin fritid och vilka förkunskaper de har med sig in till skolans musikundervisning. De elever som har rockbandserfarenhet, vilka generellt är pojkar, har alltså ett försprång. Men det gäller inte alla. För de pojkar som saknar »rätt« förkunskaper ökar bildligt sett avståndet till de pojkar som befinner sig inom rockbandsnormen. Det är så att säga olika maskuliniteter som iscensätts i musikämnet och på musiklektionerna, där vissa pojkar ges hög status, andra inte alls mot bakgrund av rockbandsnormen. Klyftorna i pojkgruppen ökar dessutom över tid, enligt Åsa Bergmans forskning.

Flickor saknar generellt de önskade förkunskaperna. Förutsättningen att agera på musiklektioner med rockbandsnormen som grund blir därför liten och därmed krymper även möjligheten att erhålla hög status i gruppen. Precis som Carina Borgström-Källén menar Åsa Bergman att det är oförenligt eller svårt att iscensätta en normativ femininitet inom pop och rock. Men även flickors kamratrelationer spelar in. De tenderar, på grund av genusmönster, att värna om varandra snarare än att tillåta någon att utmärka sig, en egenskap som förknippas med rock- och pop.

Det är alltså i görandet, i handlingen, på grund av normer kopplade till maskulinitet och femininitet, som genus både skapas och vidmakthålls. Och som forskningen visar görs detta inom ramen för grundskolans musikundervisning. Detta är inte en jämställdhetsfråga utan ett genusproblem, avslutade Åsa Bergman.

Normkritisk pedagogik och misstagens möjligheter

Begreppet normkritik var uppe på agendan flera gånger under konferensen. Normkritik har på endast några få år fått fäste inom skola och utbildning. *Lotta Björkman*, lärare på Musikergymnasiet i Stockholm, gav en bakgrund och innehållsbeskrivning i föreläsningen *Normkritisk pedagogik och misstagens möjligheter*.

Vad är en norm? Oskrivna regler, förebilder, principer, mönster, sådant som styr våra föreställningar och värderingar. En bra norm underlättar då vi relaterar till andra. En dålig norm däremot, begränsar människans handlingsutrymme och skapande. Inte sällan är normer osynliga och kan därför likställas med makt.

Den normkritiska pedagogiken är inriktad på inkludering. Syftet är att ifrågasätta och kritisk granska de normer och maktordningar som upprätthåller exkludering och förtryckande strukturer. Normkritiken har sina rötter i queerteorin och utgår ifrån en intersektionell idé och analys. Det handlar om att se och förstå hur makt och ojämlikhet skapas och upprätthålls sett från olika perspektiv och grundat på olika identiteter såsom kön, sexualitet, etnisk bakgrund, religion och funktionalitet, eller klass och social tillhörighet.

Tolerans kan ses i motsats till normkritik. Att tolerera bidrar till en vi-dom-uppdelning där några – de innanför normen – betraktar och värderar »de andra«. Det är ett maktförhållande som leder till att befästa normer i stället för att utmana dem. I en undervisningssituation antas alla tillhöra »vi som ska tolerera«-gruppen. *Lotta Björkman* beskrev det som att vi har en massa förförståelse, snarare än fördomar, i relation till andra människor. Det kan också handla om värdering och tolkning av ett ämne. Hon tog musikämnet som exempel; vi särskiljer genom att prata om musik i relation till exempelvis afrikansk musik. Utgångspunkten är en norm, västerländsk musik såsom »musiken«.

Lärare kan på flera sätt vara fast i sina normblinda fläckar – i sina erfarenheter och förförståelse av elever eller ämnesinnehåll. Detta påverkar bemötande, kunskap och val av ämnesinnehåll. Genom att använda ledarmakten medvetet kan utrymme skapas för frihet i såväl »varandet« som »vetandet«. Här finns möjligheterna – närmare bestämt misstagens möjligheter. *Lotta Björkman* betonade vikten av att intressera sig för sina misstag och sin förförståelse, eftersom det leder till en öppenhet inför att lära nytt.

Så hur kan skolan arbeta med normkritik? Enligt läroplanen och kursplaner ska skolan bevara kulturarvet men också kritiskt granska det, till exempel genom att se över vilka normer som styr urvalet av material och ämnen. Här bör pedagoger tänka inkludering snarare än addering. Vilka ord eller exempel använder vi? Varför gör vi som vi gör med gruppindelningar och uppgifter? Var en normkritisk förebild, var beredd på att eleverna kan ifrågasätta och låt dem göra det, uppmanade Lotta Björkman.

Utmaningen inom normkritisk pedagogik är således att tillåta sig själv att få syn på normer och privilegier. Det kan vara jobbigt. Risken är samtidigt att normkritiken blir en norm i sig; »får jag inte vara så här om det är en norm...?«. Lotta Björkman avslutade med att lösningen på frågan om att bevara eller utmana är tid, kunskap, samtal, prestigelöshet och elevdemokrati. Det är ett ständigt pågående arbete och vi måste lära oss av våra misstag.

Läs antologin [*Normkritisk pedagogik – makt, lärande och strategier för förändring*](#) där Lotta Björkman är medförfattare.

Så här gjorde vi! »Musik och genus«

Staffan Rydén, rektor för Högskolan för Scen och Musik i Göteborg, HSM, hade med sig den pinfärska boken [*Musik och genus*](#). Den innehöll en beskrivning av skolans just avslutade genusprojekt som pågått i tre år under ledning av Karin Wester-Bengmark. I föreläsningen *Så här gjorde vi! »Musik och genus«* reflekterade Staffan Rydén kring projektet och de processer som följer med ett stort genomgripande förändringsarbete inom området genus.

Två områden är särskilt viktiga att jobba med i dag, menade Staffan Rydén. Det handlar dels om strukturer, dels om det han kallar för allas »för-givet-tagande«. Lagarna, skrivningarna, dokumenten och handlingsplanerna har vi redan, men vad gör vi med dem? Den stora utmaningen ligger i att jobba med de strukturer vi själva befinner oss i, de etablerade normer som på olika sätt styr en verksamhet, till exempel normativa uppfattningar om kön och hur vi läser av varandra. Allt bildar en komplex enhet inom vilken vi ska jobba. Staffan Rydén kommenterade särskilt att HSM valt att kalla sitt projekt *Musik och genus*, inte musik och jämställdhet.

Kanske var Högskolan för Scen och Musik särskilt lämpligt för detta projekt.

Skolan består sedan sex år tillbaka av en sammanslagning av Teaterhögskolan, Operahögskolan och Musikhögskolan, en förändring som inte har varit helt smärtfri. Studenter blev fråntagna en tänkbar framtida identitet som »den stora« musikern, skådespelaren eller operasångare och förlorade »sin skola«.

Sammanslagningen verkar ändå ha blivit lyckosam. Olika traditioner och strukturer fick mötas och skolan hade dessutom projektet *Att gestalta kön i huset*, ett projekt inom teaterområdet som föregick *Musik och genus*. Smittoeffekterna blev underbart uppenbara, som Staffan Rydén uttryckte saken.

I sammanhanget lyfte han upp frågan om kvalitet och gjorde en jämförelse mellan teater- och musikområdet. Inom musikområdet finns en idé om att kvalitet är det samma som att kopiera, härma och återupprepa. Inom teatern handlar det snarare om att tolka och omtolka. Om strävan inom musiken är att vara så lik originalet som möjligt, blir förebilder väldigt avgörande. Men det musikaliska uttrycket och synen på vad som är musikalisk kvalitet riskerar därmed att bli konserverande. Vi ska i stället bjuda in till att kritiskt ifrågasätta synen på kvalitet, vilket är en högskolas uppgift, menade Staffan Rydén.

I ett förändringsarbete spelar lärarna en stor roll. Det krävs mod att våga granska sig själv och det egna för-givet-tagandet – sitt normmedvetande. Ett begrepp som Staffan Rydén personligen föredrar framför begreppet normkritisk. Ett normkritiskt perspektiv var hur som helst ett av målen i projektet *Musik och genus*. Steget för många män att bli medvetna om att de agerar i en norm i sitt dagliga värv är stort. Kanske stort nog. Dessutom kan en del saker vi gör vara bra och behöver därmed inte utsättas för kritik. Vi är ju människor och inte enbart exemplar av olika kategoriseringar, menade Staffan Rydén.

Hur kan vi komma förbi den maskulina normativiteten och bilder av feminitet och maskulinitet? Hur kan vi kommunicera ut att andra normer gäller i en utbildningssituation? Detta kanske är grundfrågan. Att jämte själva musicerandet också prata om musiken och hur den blir värderad, att prata om hur musiken tar sig uttryck inom existerande normer och utifrån det förutsättningslöst skapa utrymme för nya rum och ny musik.

»Genusstrukturerna hamnar jag i fortare än jag anar. Det är inte så att man kan lägga dem åt sidan under tre år«. Citatet kommer från en student på musikhög-

skolan med anledning av nödvändigheten att jämte musicerandet också reflektera kring dessa strukturer.

Till detta lyfte Staffan Rydén också frågan om intersektionalitet – om hur genus, klass, etnicitet med mera är knutna till varandra. För att lösa upp normstrukturer på skolan och bredda rekryteringen till musikhögskolorna är det nödvändigt att fånga upp den musik som i dag inte ryms där. Han exemplifierade med HSM:s egen verksamhet The Music College i Hammarkullen. En förberedande musikutbildning på gymnasienivå som fångar upp duktiga musiker. Det är en verksamhet som samtidigt påverkar högskolans eget innehåll och genrebredd.

Staffan Rydén avslutade med att reflektera kring skolans likabehandlingsgrupp. Från ett fokus på icke-diskriminering och studenters rättigheter bör gruppen fortsättningsvis ha fokus på strukturförändring. Det gäller att fortsätta utbilda lärare och studenter i genus och det handlar om kvalitetsutveckling, sa Staffan Rydén, och avslutade: »Det blir bättre musik och en bättre utbildning. Och vi får studenter som kan utvecklas bättre om vi aktivt arbetar och är medvetna om musik och genus.«

»Vem får höras?« – om en teaterföreställning

Det andra exemplet på jämställdhetsarbete inom högskolan kommer från Kungliga Musikhögskolan, KMH, i Stockholm. Studenterna *Andreas Angel* och *Sofia Hallgren* tog oss med till sin och sina studiekamraters projektarbete *Vem får höras? – om en teaterföreställning*. Konferensdeltagarna fick ett smakprov från föreställningen där situationen utspelade sig på ett skivbolag. En matriarkal fantasivärld spelades upp där kvinnan gavs hög status, mannen låg. Syftet med *Vem får höras?* och efterföljande diskussioner var och är att undersöka rådande genusnormer och makthierarkier i musikliv och musikbransch. Subjekt visavi objekt.

Vid tidpunkten för konferensen hade föreställningen spelats på den egna skolan vid ett antal tillfällen. Några citat fick exemplifiera hur publiken hade tagit emot den.

»Även om jag reflekterar över det här hela tiden, varje dag, så blev det mycket tydligare hur absurt det verkligen är.«

»Jag har inte alls sett det från denna vinkel, men är glad för upplysningen.«

»Det var intressant att få se det i en musikbransch-kontext. Att det är så svårt för 'alternativa' 'tjej'-band. Har inte tänkt på det.«

»Det blev så tydligt med perspektivvändningen. Det är ju helt sjukt att jag inte kan bära musikens budskap på grund av objektifiering som jag inte ens är medveten om.«

»Det blev ännu tydligare kring hur det faktiskt ser ut. Man hajar till när killarna som vanligtvis tillåts vara dominanta inte får det utrymme man förväntar sig att de ska ha/få.«

»Jag blev medveten om vilka värderingar och förutfattade meningar jag brukar ha när jag lyssnar på musik. Sjukt. Bra väckarklocka!«

Mer information om föreställningen finns på [Facebook](#).

Organisation och ledarskap

Jämställdhet som mål, vad är vinsterna?

»För få kvinnor på chefsposterna inom musikinstitutionerna. En manligt dominerad musikkritikerkår. Män på toppen inom skivindustrin.« Detta är vanliga medierubriker och med jämna mellanrum uppvisas siffror som tydligt pekar på ojämställda förhållanden i maktens korridorer. Jämte de individuella vinsterna, vilken verksamhetsnytta finns med ökad könsbalans på ledande positioner? Är det välkommet med kvotering? Ledarskapsutbildning för kvinnor, vad är fokus?

Praktisk jämställdhetsintegrering med fokus på både kvantitet och kvalitet

Varför är jämställdhet viktigt? På vad sätt kommer kvalitetsaspekten in, det vill säga kvalitativ jämställdhet i relation till musikalisk kvalitet? *Anna Klerby* från Högskolan i Dalarna, tog sig an frågorna och redde ut begreppen i sin föreläsning *Praktisk jämställdhetsintegrering med fokus på både kvantitet och kvalitet*.

Anna Klerbys fokus är samhällsekonomiska aspekter grundat på egen forskning. Hon inledde med att betona att kulturen är ett viktigt samhällsekonomiskt område, samtidigt som det är undermåligt granskat ur just detta perspektiv.

Jämställdhetsintegrering, vad är det? För att förstå innebörden är det nödvändigt att förstå hur genus verkar och vad som bidrar till skillnader och ojämställdhet. Förr var dessa mer eller mindre lagligt styrda men i takt med historien har nya villkor skapats. Allmän rösträtt kom 1921, avskaffandet av särskilda kvinnolöner 1960 och lagstiftningen kring föräldraledighet 1974 är några exempel på att det har skett förändringar inom den samhällsekonomiska utvecklingen. Något som bidragit till ökad jämställdhet såväl kvantitativt som kvalitativt både på individnivå och på ett strukturellt plan.

Men trots politisk styrning är det långt kvar till »likvärdiga villkor och tusen möjligheter i stället för två«, som Anna Klerby uttryckte det. Exempelvis; 2009 stod kvinnor för 78 procent av föräldraledigheten och männen för 22, något som påverkar kvinnor negativt när det kommer till livsinkomst och pension i jämförelse med män.

Det som i dag främst orsakar ojämställdhet och olika villkor är normer och värderingar. Anna Klerby gav flera exempel på handlingar, ställningstagande och konkreta val som leder till att befästa ojämställdhet och som styr hur vi tänker om kvinnor och män. De båda könsgrupperna möter skilda villkor i samhället och får därmed olika livserfarenheter. En homogen representation, det vill säga att kvinnor och män generellt rör sig inom olika intresse- eller yrkesområden, blir ett problem. Inte minst de olika värderingar som följer män och kvinnor genom det. Och musikområdet är inget undantag.

Anna Klerby åskådliggjorde genom statistik och exempel hur män har ett kvantitativt övertag inom en rad områden i musikbranschen. Ett exempel är melodifestivalen där kvinnor utgjort endast 15 procent av låtskrivarna sedan 2002. Ett annat är Live Nation, landets största arrangör av konserter och evenemang, vars bolagsgstyrelse består enbart av män. Det finns en föreställning om att »likasinnade« bidrar till ett bra arbetsklimat och goda arbetsinsatser.

Men, sa Anna Klerby, detta är enbart traditioner, sociala och kulturella värderingar, som vi bär med oss likt en rycksäck och som vi måste förhålla oss kritiskt till i samband med rekryteringar.

En genusteoretisk förklaringsmodell till ovan nämnda är det så kallade genus-systemet. Analysmodellen synliggör dels att könsgrupperna hålls isär, dels en olika-värdering. Sammantaget pekar genusystemet på en könsmaktsordning. Att »män söker sig till män« leder till att män blir överordnade kvinnor som grupp inom en rad områden. Genusystemet är en analys av rådande samhällsordning så möjligheter till förändring finns. Och som sagt, sett över tid har innehållet i genusystemet också förändrats.

Att tro att vi *inte* förhåller oss till genus och till genusystemet, menar Anna Klerby, är fel tänkt. Hon exemplifierar med ett citat av Birgitta Svendén, vd för Kungliga Operan, ur Kulturnytt i Sveriges Radio den 10 april 2012. Vid tidpunkten för konferensen var operavärlden och frågan om rekrytering av regissörer under intensiv debatt. Citatet härleder ur denna:

»När vi lägger repertoar och går ut och frågar regissörer, team, dirigenter, sångare, så utgår vi ifrån vad vi ser som en bra kombination och där vi tror att de personerna som vi tillfrågar kommer att göra någonting bra och fantastiskt av de här verken.

I min värld så är det lika intressant med en kvinna som en man, men jag vill inte låsa in mig i att det är genus som ska avgöra vem jag väljer att tillfråga.»

Enligt Anna Klerby pekar citatet på föreställningen att genus kommer in i efterhand. Hon menar i stället att vi alltid förhåller oss till genus, här och nu i vår vardag oavsett om vi tänker på det eller inte. Med det utgångsläget är en medvetenhet om hur genus verkar, inte minst *att* det verkar, ett bättre utgångsläge i samband med rekrytering och verksamhetsutveckling.

Vinsterna med ett aktivt jämställdhetsarbete kan ses ur både ett demokratiskt och ur ett företagsekonomiskt perspektiv. Det demokratiska handlar om att ansvara för kulturarvet vi bär med oss men även att tänka på »kulturarvet i morgon«, till exempel en rättvis resursanvändning kopplad till livsinkomst och pension. Det företagsekonomiska handlar om kreativitet och innovationsförmåga något som, enligt forskningsresultat och utvärderingar, ökar i jämställda personalgrupper samtidigt som sjukfrånvaron dessutom är lägre. Olika livserfarenheter och bakgrund bidrar till en positiv produktutveckling med innovativa idéer samt anpassning till olika kundgrupper.

Den kvantitativa jämställdheten, den statistiskt balanserade inom ramen 40/60 – 60/40, »den är bara att göra!«, sa Anna Klerby. Som exempel nämner hon Stockholms Läns Blåsarsymfoniker och *Skippa helskägg*-säsongen 2010–2011, där drygt 50 procent av musiken var komponerad av kvinnor. Eller Statens kulturråd som i sin övergripande målsättning har fokus på en 50/50-fördelning mellan könen när det kommer till representation och ekonomiska resurser.

Den konstnärliga kvaliteten, hur är det då med den? Och vad är kvalitet? Anna Klerby citerade följande från Utbildningsdepartementet: »Kvalitet är varken en objektivt konstaterbar eller oföränderlig egenskap hos en företeelse. Kvalitet är ett omdöme om denna företeelse, avgivet av en intressent – vid ett visst tillfälle – grundat på en subjektiv bedömning av dess värde för honom eller henne.« Konstnärlig kvalitet är alltså »en händelse«, något som sker mellan människor, beroende av tid, genre, sammanhang med mera.

Hur kan ett genusperspektiv bli implementerat inom området konstnärlig kvalitet? Anna Klerby lyfte upp »Önskekvisten«, en modell framtagen av danska forskare att använda för att utforska konstnärlig kvalitet. De tre kvistarna i modellen

har målet att balansera varandra; 1) vilja och engagemang 2) yrkesskicklighet 3) relevans och aktualitet. Modellen är möjlig att använda, enligt Anna Klerby, men utan ett genusperspektiv riskerar den att konservera ojämsställda förhållanden. När ett genusperspektiv inkluderas blir eventuella genusskillnader synliga inom vart och ett av de tre områdena. Därmed blir de också möjliga att beakta när kvalitet ska granskas.

Ett av exemplen som Anna Klerby tog upp rörde den andra kvisten, yrkesskicklighet, närmare bestämt provspelningssituationen. Studier från USA har visat att när »uppspel bakom skärm« använts i orkestersammanhang har det lett till en ökning av antalet kvinnor. Det har också lett till en större etnisk variation. Åtgärden att provspela bakom skärm är sprungen ur en medvetenhet om att urval och rekrytering riskerar att följa genussystemet. Att beakta ett genusperspektiv möjliggör bredd och ökad mångfald.

Anna Klerby avslutade med ett förslag på fyra områden där jämställdhetsintegrering ska tillämpas; arbetsmiljö, repertoarläggning, publikarbete samt media och kommunikation. Hon uppmanade också att ta ansvar, att sätta mål och att följa upp.

Läs Anna Klerbys [ekonomiska utredning av festivalen Peace & Love 2010](#).

Musikk og kjønn – en utblick fra Norge

Astrid Kvalbein, musiker, forskare och musikjournalist från Norge, bidrog under konferensens andra dag med en överblick av norskt musikliv och jämställdhetsarbete under rubrik *Musikk og kjønn – en utblick fra Norge*. Det hon beskrev är i många stycken en spegling av hur det ser ut i Sverige. De historiska pålagorna, den politiska utvecklingen, forskningen inom musik och genus, frågan om musikalisk kvalitet, om statistik, musiklivets och musikbranschens alltmer öppna inställning till jämställdhetsområdet, men också motståndet och ifrågasättandet av detsamma.

Likheterna är slående, men det finns ett område som markant skiljer de två länderna åt. Det rör frågan om kvotering. I Norge finns sedan 2004 en lag om krav på minst 40 procent kvinnor i framför allt börsbolagens styrelser. Resultaten är mycket goda och omfattar jämte frågan om representation även samhällsekonomiska vinster, enligt utvärderingar. Men kritikerna har varit många under resans gång. Kvoteringslagen påverkar även de sammanhang som inte är direkt påverkade av

lagen. Exempelvis kopplas frågan om kvotering samman med den om musikalisk kvalitet. Detta har föranlett en stor debatt i Norge och på olika sätt inverkat på diskussionerna inom musikliv och musikbransch vad gäller jämställdhet och genus.

Astrid Kvalbein återkom flera gånger till frågan om statistik, enligt henne utgör den grunden för att veta åt vilket håll ett konkret jämställdhetsarbete ska dra. Vi bör inte enbart titta på representationen av kvinnor och män, vi måste också mäta resurstilldelningen vilket till exempel kan handla om tidsutrymme eller ekonomisk tilldelning i olika sammanhang.

Astrid Kvalbein avslutade med en upptäckt hon gjort vad gäller skillnad mellan Sverige och Norge. Norsk komponistforening bestod år 1917 av 25 procent kvinnor, motsvarigheten i Föreningen Svenska Tonsättare/FST 1918 var 2,6 procent kvinnor. Mellan åren 1968–1993 var siffran 3 procent kvinnor i FST. 2012 hittade hon dock inga uppgifter avseende svenska förhållanden (2012 har FST 16 procent kvinnor som medlemmar. Red. anmärkning.) Norge däremot visar på en negativ utveckling. Mellan 1968–2012 fanns i Norsk komponistforening enbart 10–12 procent kvinnor jämfört med en fjärdedel år 1917. »En historisk apropos – intressant nasjonal forskjell?«, skrev Astrid Kvalbein på sin powepointbild och visade med detta exempel att utveckling inte gör sig själv.

Astrid Kvalbein är redaktör för antologin *Musikk og kjønn – i utakt?* Boken baseras på en konferens med samma namn 2007, som var ett samverkansprojekt mellan Norsk Musikkinformasjon, Norsk kulturråd och Norsk Jazzarkiv samt Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Våren 2012 genomfördes endagskonferensen *Balanse i musikken* där även representanter från Statens musikverks jämställdhetsuppdrag deltog. Hösten 2012 togs ett politiskt beslut i Norge att en miljon norska kronor ska gå till jämställdhetsprojekt i musiklivet. Motsvarigheten i Sverige är åtta miljoner svenska kronor för det pågående nationella jämställdhetsuppdraget åren 2011–2014.

Medverkande talare

Andreas Angel och *Sofia Hallgren*; studenter på institutionen för Musik- och Medieproduktion, Kungliga Musikhögskolan, Stockholm. Tillsammans med tre andra studenter har de tagit fram föreställningen *Vem får höras?* som lyfter upp frågor om genus och normstrukturer inom musikliv och musikbransch.

Åsa Bergman; fil. dr. i musikvetenskap och universitetslektor vid institutionen för Kulturvetenskaper, Göteborgs universitet. Kom 2009 med avhandlingen *Växa upp med musik. Ungdomars musikanvändande i skolan och på fritiden*. Före detta musiklärare. Medverkar i antologin *Perspektiv på populärmusik och skola*.

Cecilia Björck; fil. dr. i musikpedagogik och universitetslektor på Institutionen för pedagogik, Högskolan i Borås. Före detta musiklärare inom grund- och gymnasieskolan. Disputerade 2011 med avhandlingen *Claiming Space: Discourses on Gender, Popular Music, and Social Change*. Medverkar i antologierna *Perspektiv på populärmusik och skola* och *Intro – en antologi om musik och samhälle*.

Lotta Björkman; drama och so-lärare på ett musikestetiskt gymnasium i Stockholm. Utbildare inom normkritisk pedagogik. Mottog 2009 Natur & Kulturs lärarpris för sitt utvecklingsarbete inom normkritiken. Har bland annat medverkat i antologin *Normkritisk pedagogik – makt, lärande och strategier för förändring* och är författare till metodmaterialet *Scenus – en introduktion till normkritisk gestaltning*.

Claes Borgström; advokat och före detta JämO åren 2000–2007.

Carina Borgström-Källén; doktorand i musikpedagogik på Högskolan för Scen och Musik i Göteborg. Före detta musiklärare i Kulturskolan och på gymnasiets estetprogram. Lic. uppsats 2011 *När musiken står på spel*.

Anna Klerby; doktorand i nationalekonomi, Högskolan i Dalarna, med fördjupad kunskap om Gender budgeting. Har bland annat deltagit i en granskning av festivalen Peace and Love. Före detta handläggare på Statens kulturråd. Medförfattare i antologin *Jämställdhet i verksamhetsutvecklingen 2011*.

Astrid Kvalbein; musiker, forskare och musikjournalist. För närvarande kritiker knuten till Aftenposten. Är doktorgradsstipendiat vid Norges Musikhögskola med ett projekt om komponisten Pauline Hall (1890–1969). Redaktör för *Musikk og kjønn – i utakt?*, en bok baserad på konferensen med samma namn som var ett samverkansprojekt mellan Norsk Musikkinformasjon, Norsk kulturråd och Norsk Jazzarkiv samt Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i oktober 2007.

Eva Nikell; projektledare Diskrimineringsombudsmannen, före detta informationschef på JämO. Har suttit med i referensgrupp på Kulturrådet, styrelseledamot i W.I.S.P – Women In Swedish Performing arts. Var tillsammans med Karin Kjellberg initiativtagare till konferensen *Vems röst? Vilken musik? – om kön, makt och skapandeprocesser i musikkliv och musikutbildning* på dåvarande Musikmuseet år 2004.

Marika Nordström; fil. dr i etnologi vid institutionen för Kultur- och Medievetenskaper, Umeå universitet. Hennes avhandling *Rocken spelar roll. En etnologisk studie av kvinnliga rockmusiker* (2010) tar avstamp i de två musikföreningarna She's got the beat i Umeå samt Rockrebeller i Uppsala.

Andreas Ottemo; doktorand vid institutionen för Pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet. Civilingenjörsutbildad, med studier på Centrum för kulturstudier samt i Genusvetenskap bakom sig.

Staffan Rydén; rektor på Högskolan för Scen och Musik, Göteborg. Före detta chef inom svensk opera och teater, bland annat Folkoperan och Dramaten i Stockholm. Tidigare verksam som operasångare.

Marie Selander; musiker, pedagog, debattör och författare inom jämställdhet och musik. Har medverkat på ett 25-tal skivor inom genrerna visa, rock och elektronmusik. Våren 2012 aktuell med boken *Inte riktigt lika viktigt? Om kvinnliga musiker och glömd musik*. Var 2009 producent för radioserien *Glastaket*.

Christina Tobeck; producent på Sveriges Radio P2, Fil. dr. i musikvetenskap, musikdirektör, styrelseledamot i Kungl. Musikaliska Akademien. Tidigare bland annat redaktör för Nutida Musik och chef för SR:s musikbibliotek. Våren 2012 aktuell med radiodokumentärserien *Tonsättarinnor i ett manligt musikliv*.

Musikliv i balans – program

TORSDAG 10 MAJ 2012

- 09.15–10.00 Inregistrering
- 10.00 VÄLKOMSTFANFAR: *Lena Willemark*, sång & *Elin Larsson*, saxofon.
Invigningstalare: *Claes Borgström*
- 10.15 Presentation av Jämställdhetsprojektet: *Stina Westerberg*, Statens musikverk
- 10.30 Men min kamp då? – Personlig betraktelse över 50 år som artist/musiker i en mansdominerad bransch: *Marie Selander*, Julita
- 10.50 När musiken står på spel – en genusanalys av estetelevers musikaliska handlingsutrymme: *Carina Borgström-Källén*, Högskolan för Scen och Musik i Göteborg
- 11.10 MUSIK: *Sousou Cissoko*, sång/kora & *Maher Cissoko*, sång/kora
- 11.20 Var befinner vi oss idag? Från jämställdhetspolitik till diskrimineringslag: *Eva Nikell*, Diskrimineringsombudsmannen
- 11.35 Så här gjorde vi! »Musik och genus« – ett förändringsarbete på HSM 2009–2012: *Staffan Rydén*, Högskolan för Scen och Musik i Göteborg
- 11.50 »Vem får höras?« – om en teaterföreställning: *Andreas Angel* och *Sofia Hallgren*, Kungliga Musikhögskolan i Stockholm
- 12.10 Om genus, populärmusik och att ta plats: *Cecilia Björck*, Högskolan i Borås
- 12.30–13.30 LUNCH
- »The brotherhood« of pop, rock and jazz – och spår av förändring**
- 13.30 Man måste ju börja nånstans! Om feministiska musikföreningar och glappet mellan dröm och verklighet: *Marika Nordström*, Umeå Universitet
- 13.50 Nörden, kroppen, tekniken- att förstå rekryteringsarbetets fallgropar mot bakgrund av föreställningar om maskulinitet, sexualitet, teknik och passion: *Andreas Ottemo*, Göteborgs universitet
- 14.10 MUSIK: *Monica Dominique*, piano & *Palle Danielsson*, bas
- 14.15 PANEL: *Hillevi Ganetz*, *Kajsa Grytt*, *Tove Liliequist*, *Marcus Pehrson*, *Jan Granvik*, *Mats Holtne*. Moderator: *Johan Lundin*, Malmö högskola

15.00 MUSIK: *Sousou Cissoko*, sång/kora & *Maher Cissoko*, sång/kora

15.10-15.30 FIKA

**Med fokus på pedagogerna – om skola, instrumentval,
genrer och likabehandling**

15.30 Genuskonstruktioner när rockbandsmodellen utgör normen
– Ungas musicerande i formella och informella sammanhang:
Åsa Bergman, Göteborgs universitet

15.50 Normkritisk pedagogik och misstagens möjligheter:
Lotta Björkman, Rytmus Musikergymnasiet Stockholm

16.10 MUSIK: *Monica Dominique*, piano & *Palle Danielsson*, bas

16.15 PANEL: *Åsa Bergman*, *Lotta Björkman*, *Karin Bengmark*, *Josef Eriksson*,
Cecilia Ferm Thorgersen, *Maria Horn Söderlund*. Moderator: *Karin Åmossa*, Lär

17.00 Avslutning

19.30-22.30 Mingel och musik på Stallet, Stallgatan 7

FREDAG 11 MAJ

09.00 MUSIK: *Rebecka Törnqvist*, sång & *Johan Lindström*, gitarr

09.10 Musikk og kjønn – en utblick fra Norge: *Astrid Kvalbein*, Norges Musikhøgskola

09.55 MUSIK: *Rebecka Törnqvist*, sång & *Johan Lindström*, gitarr

Den borttappade repertoaren

10.00 Kvinnors inbrytning i det offentliga musiklivet: *Christina Tobeck*, Sveriges Radio

10.20 PANEL: *Christina Tobeck*, *Fredrik Österling*, *Catharina Backman*, *Mattias Sköld*,
Ida Lundén. Moderator: *Ulrika Lind*, konsult Malmö

10.50 PAUS/FIKA

Organisation och ledarskap

11.20 Jämställdhet som mål, vad är vinsterna? Praktisk jämställdhetsintegrering
med fokus på både kvantitet och kvalitet: *Anna Klerby*, Högskolan i Dalarna

11.40 MUSIK: DUO EN.D.E. *Patrik Karlsson*, ärkeluta & *Katarina Widell*, blockflöjt

11.45 PANEL: *Anna Klerby*, *Helena Wessman*, *Emma Karinsdotter*, *Janan Zapata*,
Anders Engström, *Walter Brolund*. Moderator: *Ulrika Lind*

12.30-13.30 LUNCH

13.30 MUSIK: DUO EN.D.E. *Patrik Karlsson*, ärkeluta & *Katarina Widell*, blockflöjt

Framtiden – vad händer sedan?

13.35 PANEL: *Stina Westerberg*, Statens musikverk; *Benny Marcel*, Kulturrådet; *Ann Larsson*, Konstnärsnämnden; *Alfons Karabuda*, SKAP; *Rebecka Törnqvist*, artist; *Lena-Åberg Frisk*, Jazzklubb Fasching; *Ragnar Berthling*, Musikcentrum; *Håkan Sandh*, SMOK; *Stefan Forsberg*, Konserthuset Stockholm. Moderator: *Birgitta Englin*, VD Riksteatern

15.00–ca 15.30 Avslutning. MUSIK: *Lena Willemark*, sång & *Elin Larsson*, saxofon